

ภาพสะท้อนจักรวาลวิทยาการสร้างโลกและการสถาปนา ความสำคัญของเมืองจากวรรณกรรมมุขปาฐะ เมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เตชวัน ปัญญาภูมิธรรม

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอภาพสะท้อนแนวคิดจักรวาลวิทยาการสร้างโลกและการสถาปนาความสำคัญของเมืองจากวรรณกรรมมุขปาฐะในบริบทของเมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยการศึกษาจากวรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระ จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ ตำนานเมืองเวียงสระ คำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระ ลายแทงเมืองเวียงสระ ตำนานวัดคลองตาล และตำนานพระชีห์หมู พบว่าวรรณกรรมมุขปาฐะได้สะท้อนถึงแนวคิดจักรวาลวิทยาตามคติศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และคติวัฒนธรรมภาคใต้ โดยถูกใช้เพื่ออุปมาถึงความเก่าแก่โบราณ และวรรณกรรมมุขปาฐะได้ทำหน้าที่สถาปนาความสำคัญให้กับเมืองเวียงสระทั้งในมิติประวัติศาสตร์และมีมิตรร่วมสมัยในด้านผู้นำหรือผู้ปกครองและการปกครองด้านพื้นที่และชัยภูมิที่ตั้ง ด้านความสำคัญต่อเมืองที่ใหญ่กว่าและเมืองสำคัญ ด้านความเจริญรุ่งเรืองและร่ำรวย และด้านความเชื่อในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับเมือง ซึ่งส่งผลต่อความคิดความเชื่อของชุมชน ทำให้ชุมชนหลอมรวมอดีตเข้ากับปัจจุบันด้วยวิธีต่าง ๆ

วิทยาลัยนวัตกรรม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประเทศไทย

tachawan1999@gmail.com

บทความวิชาการ

รับบทความ: 30 มกราคม 2567

แก้ไขบทความ: 12 พฤษภาคม 2567

ตอบรับ: 22 มิถุนายน 2567

คำสำคัญ วรรณกรรมมุขปาฐะ จักรวาลวิทยา การสร้างโลก
การสถาปนาความสำคัญ

Reflections on Cosmology, the Creation of the World, and the Importance of Cities in the Oral Literature of Wiang Sa City, Surat Thani Province

Tachawan Panyawutthitham

Abstract

This article presents reflections on cosmology and the importance of cities based on oral literature of Wiang Sa City, Surat Thani province. The study examines five stories from oral literature, including the urban legend of Wiang Sa, Wiang Sa city gnome, clues to a treasure trove in Wiang Sa city, the legend of Wat Khlong Tan, and the legend of Pra Khee Mooh (the legend of the pig-riding deity). It was found that oral literature reflects cosmological concepts based on Brahmanism-Hinduism beliefs and Southern beliefs, being used as a metaphor for the ancient times, and oral literature has served to establish the city's importance in both historical and contemporary dimensions in terms of ruler and government, area and location, importance to larger and important cities, prosperity and wealth, and belief in creating holiness for the city, which continues to shapes the community's beliefs by blending elements of the past with the present.

Keywords: oral literature, cosmology, creation of the world,
creation of importance

*College of Innovation
Thammasat University
Thailand*

tachawan1999@gmail.com

Academic Article

Received: 30 January 2024

Revised: 12 May 2024

Accepted: 22 June 2024

1. บทนำ

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้หรือมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (intangible cultural heritage หรือ ICH) เป็นมรดกวัฒนธรรมประเภทหนึ่งอันหมายถึง การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน การแสดงออก ความรู้ ทักษะ ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกวัฒนธรรมของตน มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ (1) ประเพณีและการแสดงออกของมุขปาฐะและภาษา (2) ศิลปะการแสดง (3) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรม และงานเทศกาล (4) ความรู้และการปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล และ (5) งานช่างฝีมือดั้งเดิม (UNESCO, 2003, pp. 2-3) โดยมรดกวัฒนธรรมอันเป็น ประเพณีและการแสดงออกของมุขปาฐะ (oral tradition) หรือวรรณกรรมมุขปาฐะ (oral literature) เป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติสืบกันมาจนเป็นแบบแผนหรือวรรณกรรมที่แต่ง และถ่ายทอดต่อกันมาด้วยวิธีมุขปาฐะ (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2560, น. 367) ซึ่งเป็นการต่อปากกันมาหรือการบอกเล่าจากปากต่อปากสืบทอดต่อกันมาโดย ไม่ได้บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556, น. 913) นับว่าเป็น วรรณกรรมท้องถิ่นประเภทหนึ่งที่คนในท้องถิ่นใช้เล่าเรื่องในอดีตของตนเองหรือ เรื่องที่แต่งขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์ต่าง ๆ และสะท้อนพฤติกรรมต่าง ๆ ของชุมชน โดยส่วนใหญ่ผู้อาวุโสของชุมชนจะเป็นผู้ถ่ายทอด ลูกหลานจะนำไปเล่าสืบต่อกัน เรียกว่าการต่อหนังสือ แต่ไม่ได้บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งวรรณกรรม มุขปาฐะเรื่องนั้น ๆ จะอยู่ได้นานเท่าไรขึ้นอยู่กับความสนใจของชุมชนต่อวรรณกรรม มุขปาฐะนั้น (ประทีป ชุมพล, 2558, น. 16) โดยวรรณกรรมมุขปาฐะอาจอยู่ในรูปแบบ ของนิทาน ตำนาน บทสวดหรือบทกล่าว บทร้อง สำนวนหรือภาษิต และปริศนา คำทาย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559, น. 11-12) หรืออาจอยู่ในรูปแบบอื่น ๆ ซึ่ง

สามารถจัดประเภทได้อย่างหลากหลาย ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในมรดกวัฒนธรรมที่มีความน่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจากสามารถพบได้โดยทั่วไปในแทบจะทุกชุมชนและเป็นเรื่องเล่าที่มักอยู่คู่กับบุคคลหรือวัตถุและสถานที่ต่าง ๆ ที่บอกเล่าเรื่องราวในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์ คติชน ความเชื่อ หรืออื่น ๆ

พื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีวรรณกรรมมุขปาฐะหลากหลายสมัยที่ได้รับการส่งต่อกันมาจนถึงปัจจุบันและกระจายตัวอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งส่วนหนึ่งได้รับการรวบรวมไว้ในฐานะวรรณกรรมทักษิณ โดยวรรณกรรมมุขปาฐะภาคใต้ที่นิยมแพร่หลายมีอิทธิพลต่อสังคมและเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป คือ บทหนังตะลุง บทโนรา บทร้องลากพระ เพลงบอก เพลงร้องเรือ เพลงเรือ เพลงนา คำตัก และปริศนา คำทาย เป็นต้น จัดแบ่งได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ประเภทเพลง ประเภทประกอบการแสดงและพิธีกรรม และประเภทเรื่องเล่าและปริศนาคำทาย (ประทีป ชุมพล, 2546, น. 26) ซึ่งวรรณกรรมมุขปาฐะประเภทเรื่องเล่าและปริศนาคำทายเป็นประเภทหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในหลายพื้นที่ของภาคใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ชุมชนหรือเมืองโบราณที่ทำหน้าที่สะท้อนประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และตัวตนของพื้นที่นั้น ๆ

เมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นเมืองโบราณขนาดเล็กที่สำคัญแห่งหนึ่งของพื้นที่ภาคใต้ตอนบนที่เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ครั้งยุคแรกเริ่มประวัติศาสตร์รัฐโบราณ ซึ่งปัจจุบันมีลักษณะเป็นเมืองเก่าที่ตายแล้ว (dead city) ที่คงสภาพเป็นเมืองร้าง หากแต่ยังคงมีมรดกวัฒนธรรมจำนวนหนึ่งหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งรวมถึงวรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองที่ได้ทำหน้าที่สะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์เมืองในมิติของชุมชนที่มีความสำคัญและสร้างความผูกพันระหว่างเมืองที่หลงเหลือมาแต่อดีตกับชุมชนในสมัยหลังในแต่ละยุคเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังมีนัยบางส่วนที่สะท้อนถึงความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาการสร้างโลกและนัยของการสถาปนาความสำคัญของเมืองได้อย่างน่าสนใจ โดยบทความนี้จะศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระที่มีการถ่ายทอดกันในชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์

เพื่อถ่ายทอดตัวบทวรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระที่มีการสืบทอดต่อกันมา
ถึงปัจจุบัน และเพื่อวิเคราะห์เนื้อหาของวรรณกรรมมุขปาฐะที่สะท้อนถึงแนวคิดจักรวาล
วิทยาการสร้างโลกและนัยสะท้อนการสถาปนาความสำคัญของเมืองจากวรรณกรรม
มุขปาฐะ โดยมีขอบเขตเนื้อหาการศึกษาวรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระ
จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ ตำนานเมืองเวียงสระ คำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระ
ลายแทงเมืองเวียงสระ ตำนานวัดคลองตาล และตำนานพระขี้หนู ซึ่งเก็บข้อมูลจาก
การสัมภาษณ์ชาวบ้านในตำบลเวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี¹ และ
นำข้อมูลวรรณกรรมมุขปาฐะที่ได้มาเรียบเรียง วิเคราะห์ และประมวลผลในรูปแบบ
เชิงพรรณนา

2. เมืองเวียงสระและวรรณกรรมมุขปาฐะของเมือง

เมืองเวียงสระ ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 7 บ้านเวียง ตำบลเวียงสระ อำเภอเวียงสระ
จังหวัดสุราษฎร์ธานี (สำนักศิลปากรที่ 12 นครศรีธรรมราช, 2563, น. 64) ซึ่งพื้นที่
บริเวณนี้เป็นบริเวณที่สันนิษฐานว่าเป็นศูนย์กลางของเมืองเนื่องจากปรากฏร่องรอย
คูเมืองกำแพงเมือง (คูน้ำคันดิน) ส่วนพื้นที่เมืองทั้งหมดสันนิษฐานว่าอาจมีการตั้ง
ถิ่นฐานครอบคลุมพื้นที่ตำบลเวียงสระและตำบลทุ่งหลวง อำเภอเวียงสระ จังหวัด
สุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน (สุขกมล วงศ์สวรรค์, 2555, น. 74) เมืองเวียงสระมีลักษณะ
ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมเกือบจัตุรัส มีเนื้อที่ 386 ไร่ 1 งาน 15.38 ตารางวา วางตัว
ในแนวเหนือ-ใต้ ริมฝั่งแม่น้ำตาปี มีคูน้ำล้อมรอบ โดยด้านทิศตะวันออกและทิศใต้
เป็นแนวคูเมืองที่ขุดขึ้นเป็นเส้นตรง ส่วนด้านทิศเหนือใช้คลองตาลและด้าน
ทิศตะวันตกใช้แม่น้ำตาปีเป็นคูเมืองธรรมชาติ กลางเมืองมีการขุดคูเมืองขึ้นใน

¹ ผู้เขียนเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 44 คน ในการวิจัยเรื่อง “มรดกวัฒนธรรมและภูมิทัศน์
เมืองประวัติศาสตร์ เมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี” (ดู เทชวัน ปัญญาจุลธรรม, 2565)

จากคลองตาลด้านทิศเหนือมาเกือบจรดคูเมืองด้านทิศใต้ แบ่งเมืองออกเป็น 2 ส่วน คือ เมืองชั้นนอกและเมืองชั้นใน (เขมชาติ เทพไธย และคณะ, 2527, น. 15-16) ปัจจุบันภายในเมืองเวียงสระเป็นที่ตั้งของวัดเวียงสระและปรากฏร่องรอยของโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนหนึ่ง เช่น เนินโบราณสถานหรือเจดีย์เมืองชั้นใน แหล่งขุดค้นใต้ชั้นดินบริเวณที่เรียกว่าฐานพระนารายณ์ พระพุทธรูปหินทราย ศิลปะคุปตะ สกุลช่างสรวนาถ เทวรูปพระวิษณุ ศิลปะปัลลวะและศิลปะโจฬะ เทวรูป พระวฤกไกรวะศิลปะโจฬะ และเครื่องถ้วยสมัยต่าง ๆ โดยเมืองเวียงสระไม่สามารถ กำหนดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ได้อย่างแน่ชัด ชุมชนถ่ายทอดประวัติศาสตร์ ของเมืองผ่านวรรณกรรมมุขปาฐะเป็นสำคัญ แต่จากการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดี ทำให้สามารถสันนิษฐานยุคสมัยทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการทางวัฒนธรรม ของเมืองว่าเริ่มมีคนใช้พื้นที่มาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในยุคหินใหม่ ราว 3,000-2,500 ปีมาแล้ว โดยเมืองเริ่มมีพัฒนาการความเจริญรุ่งเรืองที่สำคัญ มาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์รัฐโบราณ ช่วงพุทธศตวรรษที่ 10 และมี พัฒนาการเรื่อยมาจนร่วมสมัยประวัติศาสตร์สุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์ (สุขกมล วงศ์สวรรค์, 2555, น. 260-287)

เมืองเวียงสระมีวรรณกรรมมุขปาฐะที่ทำหน้าที่บันทึกประวัติศาสตร์ของ ชุมชน โดยมีการถ่ายทอดและส่งต่อกันมาในชุมชน จำนวน 5 เรื่อง ได้แก่ ตำนาน เมืองเวียงสระ คำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระ ลายแทงเมืองเวียงสระ ตำนานวัด คลองตาล และตำนานพระขี้หนู ซึ่งการถ่ายทอดวรรณกรรมมุขปาฐะตำนานเมือง เวียงสระ ตำนานวัดคลองตาล และตำนานพระขี้หนูจะมีรายละเอียดแตกต่างกันบ้าง เล็กน้อยจากการเล่าของผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน แต่การถ่ายทอดจะมีเนื้อเรื่องหลัก เหมือนกัน ส่วนวรรณกรรมมุขปาฐะคำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระมีการถ่ายทอด เนื้อความเหมือนกันเป็นสำนวนเดียว และวรรณกรรมมุขปาฐะลายแทงเมืองเวียงสระ มีการถ่ายทอดเนื้อความที่แตกต่างกันโดยสรุปได้เป็นสองสำนวนแต่มีเนื้อหา

ไปในทิศทางเดียวกัน โดยวรรณกรรมมุขปาฐะทั้ง 5 เรื่อง มีเรื่องราวเรียงกันอย่างเป็นลำดับเวลาและมีรายละเอียด ดังนี้

ตำนานเมืองเวียงสระ ชาวอินเดียคนหนึ่งยกไพร่พลกันมาประมาณ 30,000 คน โดยมีผู้นำ 2 คน คือ “พราหมณ์โมลีผู้พี่และพราหมณ์โมลาผู้น้อง” (บ้างก็ว่าชื่อ มาลีและมาลา) พร้อมกับพระอาจารย์ 2 รูป คือ “พระพุทธคัมภีร (บ้างก็ว่าชื่อ พระพุทธกรรมเพียร พระพุทธคัมภีร์) และพระพุทธสาคร” ซึ่งเดินทางมาเพื่อค้นหาพระบรมธาตุซึ่งมีตำนานว่าอยู่ที่หาดทรายแก้ว โดยเดินทางมาทางเรือและขึ้นบกที่เมืองตะโกลาและได้ตั้งเมืองขึ้นที่บ้านน้ำรอบชื่อว่า “เมืองระวะดี” (บ้างก็ว่าชื่อ ธาวดี คงควดี ทวารวดี) และได้สถาปนาพราหมณ์โมลีขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า “พระเจ้าศรีธรรมโคกราช” แต่ตั้งเมืองได้ไม่นานก็เกิดไข้ห่าระบาด จึงอพยพผู้คนไปตั้งเมืองใหม่ โดยล่องเรือมาตามแม่น้ำตาปีจนมาถึงสถานที่แห่งหนึ่งซึ่งเห็นว่าเป็นหาดทรายแก้วที่ตามหา จึงได้สร้างเมืองขึ้นใหม่ชื่อว่า “เมืองเวียงสระ” โดยแบ่งเมืองออกเป็น 2 ส่วน ให้พระเจ้าศรีธรรมโคกราช (พราหมณ์โมลี) ครองเมืองชั้นใน พราหมณ์โมลาครองเมืองชั้นนอก และให้พระพุทธคัมภีรอยู่วัดใน พระพุทธสาครอยู่วัดนอก รวมถึงได้มีการสร้างทุ่งนาหลวง พร้อมกับสร้างวัดขึ้นไว้คู่กับทุ่งนาหลวงชื่อว่า “วัดนาพอ” (กลายมาเป็นตำบลทุ่งหลวงและวัดนาพอในปัจจุบัน) ต่อมาเกิดไข้ห่าระบาดขึ้นภายในเมืองจึงได้มีการอพยพหนีไปอยู่ที่เขาชวาปราบ จนเห็นว่าไข้ห่าได้หมดไปแล้วจึงได้กลับมาที่เมืองกันอีกครั้ง อยู่มาวันหนึ่งมีพรานนายหนึ่งชื่อ “พรานสุริย์” ได้พบกวางซึ่งมีความงามอย่างประหลาด จึงได้ติดตามไปถึง 3 วัน 3 คืน จนไปพบกับดวงแก้วมีแสงเจิดจ้าจึงตั้งใจจะนำไปถวายพระเจ้าศรีธรรมโคกราช แต่นำไปไม่ได้จึงทำเครื่องหมายไว้แล้วกลับไปแจ้งผู้ปกครองหมู่บ้าน ผู้ปกครองหมู่บ้านจึงได้นำไปเข้าเฝ้าพระเจ้าศรีธรรมโคกราช เมื่อพระองค์ได้ฟังเรื่องราวของพรานสุริย์จึงทรงทราบทันทีว่านั่นคือพระบรมธาตุที่ทรงตามหา จึงได้ยกไพร่พลไปยังสถานที่แห่งนั้นและตั้งเมืองขึ้นใหม่ชื่อว่า “เมืองนครศรีธรรมราช”

คำกลอนพึงเพยเมืองเวียงสระ ก่อนที่พระเจ้าศรีธรรมโศกราชจะย้ายไปตั้งเมืองใหม่ที่นครศรีธรรมราช พระองค์ได้ฝังทรัพย์สมบัติไว้ที่เมืองเวียงสระส่วนหนึ่งเพื่อที่จะไว้ใช้กับบ้านเมืองใหม่ในยามคับขัน โดยทิ้งปริศนาไว้ความว่า

ตั้งดินตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเซ็ดมอน
เวียงสระตั้งก่อน เมืองคอนตั้งหลัง
ถ้าเมืองคอนล่มให้เอาเวียงสระกู้
ถ้าเวียงสระล่มให้เอาเมืองคอนกู้

ลายแทงเมืองเวียงสระ ทรัพย์สมบัติที่พระเจ้าศรีธรรมโศกราชทรงฝังไว้ในเมืองเวียงสระก่อนจะย้ายไปตั้งเมืองใหม่ที่นครศรีธรรมราชมีอยู่จำนวนมาก หากแต่ไม่ทราบว่าจะฝังไว้บริเวณใด โดยมีลายแทงกำกับไว้ค้นหาสมบัติ ความว่า

สำนวนที่หนึ่ง

“วัดจากคูตรอก มาออกคูพาย วัดจากพระนารายณ์ ถึงพัทธสีมา
วัดเข้าสามศอก ถอยออกสามวา หยับเข้าไปเหล็กในแทงตา ถอยออกมา
กาชี้ใส่หัว”

สำนวนที่สอง

“วัดแต่คูตรอก มาออกคูพาย วัดแต่พระนารายณ์ มาออกพัทธสีมา
วัดเข้าสามศอก วัดออกสามวา ถอยออกมากาชี้ใส่หัว ครั้นหยับเข้าไป
เหล็กในแทงตา ทรัพย์สินนานา กินไม่สิ้นเลย”

ตำนานวัดคลองตาล ภายหลังจากย้ายเมืองใหม่ พื้นที่โรงช้างต้นของพระเจ้าศรีธรรมโศกราชผู้ครองเมืองเวียงสระจึงถูกปล่อยทิ้งร้าง ชาวบ้านจึงได้ช่วยกันพัฒนาพื้นที่และตั้งวัดขึ้นชื่อว่า “วัดท่าโรงช้าง” ซึ่งพื้นที่โดยรอบวัดเป็นชุมชนใหญ่

และมีลำคลองไหลผ่าน จึงมีพ่อค้านำสินค้าบรรทุกโดยเรือเข้ามาค้าขายและจะพักกันที่วัด โดยทุกคนจะใช้น้ำในลำคลองที่ไหลผ่านวัดสำหรับอุปโภคบริโภคและว่ากันว่าน้ำในลำคลองมีรสชาติหวานคล้ายน้ำในผลลูกตาลอ่อน จึงตั้งชื่อคลองว่า “คลองตาล” และต่อมาภายหลังได้มีการเปลี่ยนชื่อวัดเป็น “วัดคลองตาล” อย่างในปัจจุบัน

ตำนานพระชีห์มู ภายหลังเมืองเวียงสระถูกทิ้งร้างทำให้บริเวณเมืองเป็นป่ารกชัฏและไม่มีใครเข้าไปหรือกล้าเข้าไปในเมืองกันมากนักเพราะมักจะหลงทางและหาทางออกไม่ได้ แต่เคยมีชาวบ้านเข้าไปหาของป่าแล้วหลงทางหาทางออกไม่ได้ จึงเดินวนเวียนอยู่นานจนไปพบกับพระชีห์มู (บ้างก็ว่าเป็นรูปปั้นพระชีห์มู) โดยหางของหมูม้วนกลมจนเห็นได้ชัด หลังจากนั้นไม่นานจึงหาทางออกจากเมืองได้ หรือบ้างก็เล่าว่าเมื่อไปเจอกับพระชีห์มูท่านจึงชี้ทางออกให้จนออกจากเมืองได้ จึงนำมาสู่ความเชื่อที่ว่าหากเข้าไปในเมืองจะพลัดหลงและหากไม่พบกับพระชีห์มูก็จะไม่สามารถออกจากเมืองได้ จึงทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยกล้าเข้าไปในบริเวณเมือง

วรรณกรรมมุขปาฐะทั้ง 5 เรื่อง นำเสนอเนื้อเรื่องที่มีความต่อเนื่องของเหตุการณ์ที่ไล่เรียงตามลำดับเวลาอย่างเป็นเส้นตรง โดยเริ่มต้นที่ตำนานเมืองเวียงสระ ค่ำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระ ลายแทงเมืองเวียงสระ ตำนานวัดคลองตาล และตำนานพระชีห์มูตามลำดับ โดยเรื่องราวของวรรณกรรมแต่ละเรื่องที่ดำเนินเรื่องต่อเนื่องตามลำดับเวลาขึ้นนี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของเมืองเวียงสระตั้งแต่ก่อนการสร้างเมืองเวียงสระจนเมืองเวียงสระร้างลง ซึ่งวรรณกรรมมุขปาฐะชุดนี้ได้รับการยอมรับในฐานะประวัติศาสตร์ของเมืองเวียงสระจากชุมชนและชุมชนยังคงส่งต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้วรรณกรรมมุขปาฐะเหล่านี้ยังคงทำหน้าที่เป็นประวัติศาสตร์ชุดหลักของเมืองเวียงสระตามความเชื่อของชุมชนเรื่อยมาโดยตลอด

3. ภาพสะท้อนจักรวาลวิทยาการสร้างโลกจาวรรณกรรมมุขปาฐะ

จักรวาลวิทยาเป็นการศึกษาหรือหาคำตอบเกี่ยวกับการกำเนิดของจักรวาลหรือสรรพสิ่งทั้งหลายในจักรวาลโดยมีแนวคิดหลักใหญ่อยู่ 2 ส่วน คือ จักรวาลวิทยาตามแนวคิดศาสนาและความเชื่อ และจักรวาลวิทยาตามแนวคิดวิทยาศาสตร์ ซึ่งจักรวาลวิทยาเป็นความพยายามของมนุษย์ที่จะอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นและสิ่งที่มีมนุษย์รับรู้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นภูมิประเทศ ธรรมชาติ สิ่งมีชีวิตทั้งคน สัตว์ และวิญญาณ ผ่านการกล่าวโดยตรงหรือผ่านระบบสัญลักษณ์ (ประภัสสร เขียวปัญญา, 2551, น. 50) โดยจักรวาลวิทยาที่ถูกกล่าวถึงในวรรณกรรมมุขปาฐะมักเป็นการกล่าวเชิงสัญลักษณ์โดยแนวคิดที่รับอิทธิพลมาจากศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น สำหรับวรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระสะท้อนแนวคิดจักรวาลวิทยา ดังนี้

3.1 จักรวาลวิทยาการสร้างโลกในวรรณกรรมมุขปาฐะเมืองเวียงสระ

วรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระมีส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดจักรวาลวิทยาอันสัมพันธ์กับเรื่องราวการสร้างโลกซึ่งปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะคำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระ ในส่วนแรกที่กล่าวว่า “ตั้งดินตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเซ็ดมอน” ซึ่งกิริยาของการ “ตั้ง” ในที่นี้เป็นสำนวนท้องถิ่นภาคใต้ หมายถึงการ “สร้าง” ทำให้วรรณกรรมมุขปาฐะนี้มีเนื้อความว่า “สร้างดินสร้างฟ้า สร้างหญ้าเซ็ดมอน” อันแสดงถึงการสร้างสิ่งต่าง ๆ ในโลก ได้แก่ ดิน ฟ้า และหญ้าเซ็ดมอน ซึ่งมีนัยถึงการสร้างโลก แต่ทว่าในวรรณกรรมมุขปาฐะนี้ไม่ได้ระบุว่าใครเป็นผู้สร้าง ซึ่งเมื่อวิเคราะห์แล้วสามารถระบุในเบื้องต้นได้ว่าวรรณกรรมมุขปาฐะนี้กล่าวถึงพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู เนื่องจากมีคติความเชื่อในท้องถิ่นภาคใต้ว่าพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเป็นผู้สร้างโลก

คติทั่วไปในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมีความเชื่อว่า “พระพรหม” เป็นพระผู้สร้างตามคตินี้ความเชื่อเรื่องการสร้างโลกของพระพรหมมีรายละเอียดแตกต่างกันไป

ในแต่ละความเชื่อ ทั้งที่เชื่อว่าพระพรหมทรงสร้างโลกโดยเริ่มจากการสร้างน้ำก่อน แล้วจึงสร้างดิน สร้างฟ้า และหว่านพืชสามชนิดแรกของโลกลงในดิน คือ หญ้าเซ็ดมอน หญ้าคา และหญ้าแซมไซ ตามลำดับ (ดิเรก พรตตะเสน, ม.ป.ป., อ้างถึงใน วันพระ สืบสกุลจินดา, 2564) หรือตามคติที่เชื่อว่าพระพรหมทรงสร้างโลกโดยเริ่มจากการสร้างดิน สร้างน้ำ และสร้างฟ้า อันปรากฏในคัมภีร์เฉลิมไตรภพและการจำลองเหตุการณ์การสร้างโลกในประเพณีแห่นางดานเมืองนครศรีธรรมราช (วันพระ สืบสกุลจินดา, 2566, น. 800) ซึ่งเมื่อนำคติความเชื่อเรื่องพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก มาวิเคราะห์กับคำกลอนพงเพยเมืองเวียงสระจะเห็นได้ว่าคำกลอนพงเพยในส่วนแรก ได้สะท้อนให้เห็นถึงลำดับเหตุการณ์การสร้างโลกที่เริ่มจากการสร้างดิน (ตั้งดิน) สร้างฟ้า (ตั้งฟ้า) และสร้างหญ้าเซ็ดมอน (ตั้งหญ้าเซ็ดมอน) ตามลำดับการสร้างโลกของพระพรหมที่ทรงเริ่มจากการสร้างน้ำ สร้างดิน สร้างฟ้า สร้างหญ้าเซ็ดมอน หญ้าคา และหญ้าแซมไซ หรืออีกความเชื่อตามคัมภีร์เฉลิมไตรภพที่ทรงเริ่มจากการสร้างดิน สร้างน้ำ และสร้างฟ้า โดยในวรรณกรรมมุขปาฐะคำกลอนพงเพยเมืองเวียงสระได้ลดทอนลำดับเหตุการณ์เหลือเพียง 3 ส่วน คือ การสร้างดิน ฟ้า และหญ้าเซ็ดมอน ซึ่งอาจวิเคราะห์ได้ว่าเป็นการสรุปรวมการสร้างสิ่งบนพื้นโลก ทั้งฟ้า และพืชพรรณ โดยในการสร้างพืชพรรณมีการกล่าวถึงหญ้าเซ็ดมอนเพียงชนิดเดียว เนื่องจากเป็นพืชชนิดแรกที่ทรงหว่านลงในดิน

เมื่อวิเคราะห์ต่อไปเรื่องการสร้างโลกของพระพรหม คติความเชื่อนี้มักปรากฏในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลัทธิไวษณพนิกาย (พระวิษณุหรือพระนารายณ์ เป็นใหญ่) ซึ่งเชื่อว่าพระพรหมเป็นรูปหนึ่งของพระนารายณ์ บทบาทของพระพรหมในฐานะผู้สร้างโลกจึงมีพระนารายณ์เป็นส่วนสำคัญ เช่น ตามความเชื่อในคัมภีร์พระเวทที่มีคติการกำเนิดของจักรวาล 2 ลักษณะ คือ จักรวาลกำเนิดจากปุรุชะและจักรวาลกำเนิดจากพระประสาทดีหรือพระพรหม ในส่วนของความเชื่อที่ว่าจักรวาลกำเนิดจากพระประสาทดีหรือพระพรหมนั้น มีการสรรเสริญพระองค์ในฐานะผู้สร้าง

จักรวาลว่าทรงสร้างฟ้าและดินขึ้น ทรงประทานลมหายใจและพลังอำนาจให้กับสิ่งมีชีวิต ทรงดูแลคุ้มครองสรรพชีวิต พื้นดินและท้องฟ้า เป็นต้น หรือตามความเชื่อในไมตรีอุปนิษัทที่สรรเสริญพระองค์ว่าทรงสร้างภูฏ (แผ่นดิน) ภูวะ (ท้องฟ้า) และสวัระ (สวรรค์) ซึ่งความเชื่อเรื่องพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกและจักรวาลตามคัมภีร์พระเวทและไม่ตรีอุปนิษัทถูกกล่าวถึงในคัมภีร์วิษณุปุราณะโดยกล่าวว่า พระประชาบดีหรือพระพรหมเป็นพระรูปหนึ่งของพระวิษณุหรือพระนารายณ์ (สุภาพร พลายน้อย, 2558, น. 6-13) ซึ่งเมื่อวิเคราะห้กับวรรณกรรมมุขปาฐะเมืองเวียงสระแล้ว พระผู้สร้างโลกผ่านการตั้งดินตั้งฟ้าในคำกลอนพังเพยจึงอาจหมายถึงพระพรหมในฐานะรูปหนึ่งของพระนารายณ์ก็ย่อมได้

นอกจากพระพรหมและพระนารายณ์แล้ว ในความเชื่อเรื่องการสร้างโลกยังมีความเชื่อว่าพระอิศวรเป็นผู้สร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามคติจักรวาลวิทยาการสร้างโลกส่วนใหญ่ในวัฒนธรรมภาคใต้หรือคติการตั้งดินตั้งฟ้าหรือการตั้งฟ้าตั้งดินในท้องถิ่นภาคใต้ ด้วยในวัฒนธรรมภาคใต้ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ลัทธิไศวนิกาย (พระศิวะหรือพระอิศวรเป็นใหญ่) เจริญกว่าลัทธิไวษณพนิกาย ในวัฒนธรรมภาคใต้จึงยกย่องและนิยมไหว้พระอิศวรเป็นหลักหรือไม่ก็เอ่ยถึงพระนารายณ์คู่กับพระอิศวรเป็น “พระอิศวรนารายณ์” (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547ก, น. 116) ในคติจักรวาลวิทยาการสร้างโลกของภาคใต้จึงมีพระอิศวรหรือพระอิศวรนารายณ์เป็นผู้สร้างและควบคุมความเป็นไปของโลกและจักรวาลมิใช่พระพรหม (คำนวล คำมณี, 2564, น. 22-23) ดังจะเห็นได้จากวรรณกรรมภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจักรวาลวิทยาการสร้างโลกในหลายส่วนทั้งที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ ซึ่งใช้สำนวนลักษณะเดียวกันกับที่ปรากฏในวรรณกรรมมุขปาฐะคำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระคือ “ตั้งดินตั้งฟ้า” หรืออาจสลับกันเป็น “ตั้งฟ้าตั้งดิน” และ “ตั้งหญ้าเซ็ดมอน” รวมถึงใช้กริยา “ตั้ง” แทน “สร้าง” เมื่อกล่าวถึงการสร้างโลกและสรรพสิ่งในจักรวาล เช่น

บทกาศครู²โนรา

ไหว้พระอิศวรพ่อทองเนื้อนิล
 พ่อตั้งแผ่นดินเท่าลูกหมากบ้า
 พ่อตั้งสมุทรพ่อตั้งสายสินธุ์
 พ่อตั้งไว้สินพ่อตั้งไว้เสรีจ
 พ่อตั้งหญ้าคาเอาไว้ก่อน
 พ่อได้ตั้งพฤษาตั้งป่าชะมว
 เช็ดมอนตั้งไว้เมื่อภายหลัง
 พระจันทร์เดินกลางเดินกลางคืน
 ตั้งดวงอาทิตย์ดวงพระจันทร์
 พ่อได้ตั้งสิ้นตั้งสุด
 พ่อตั้งหญิงคนชายคน
 พ่อตั้งนางเอื้อยให้เป็นเจ้าที่
 พ่อตั้งนายคงเป็นเจ้าดิน
 พ่อตั้งนายทองเป็นเจ้าแดน

พ่อได้ตั้งแผ่นดินตั้งแผ่นฟ้า
 ตั้งแผ่นฟ้าโตใหญ่เท่าใบบอน
 ตั้งเขาครินทร์เขาอินทร
 ตั้งหญ้าคาชุมเห็ดหญ้าเช็ดมอน
 หญ้าเช็ดมอนตั้งไว้เมื่อภายหลัง
 พ่อได้ตั้งบัวนาบัวครึ่ง
 ตั้งดวงอาทิตย์ดวงพระจันทร์
 พระอาทิตย์งามขึ้นเดินกลางวัน
 สว่างฉ้นทั่วโลกขโลกา
 ตั้งเหล่าชาวมุขยไว้ได้ล้ำ
 ให้เป็นพืดยึดผลต่อกันมา
 พ่อตั้งนางอี่เป็นเจ้านา
 พ่อตั้งนายอินเป็นเจ้าป่า
 ตั้งนายไกรพลแสนเฝ้ารักษา

(วันพระ สืบสกุลจินดา, 2566, น. 801-802)

บทรณีสาร์³ของหนังตะลุง

“นะโม นมัสการ ข้าจะไหว้พระอิศวร พระนารายณ์ผู้เป็นจ้าว ทำลงมาตั้งฟ้าตั้งดิน
 ตั้งพระอินทร์พระพรหม ตั้งพระยมพระกาฬ ตั้งจุฑาโลกบาดาล ทั้งศรีมหาโพธิ์พระโสธ
 พระรัตนตรัย...” (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547ข, น. 354)

² บทกาศครู (บทประกาศครู) คือ บทไหว้ครูหรือประกาศเกียรติคุณของครูบาอาจารย์ หรือบท
 ประณามพากย์ (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547ก, น. 115)

³ บทรณีสาร์ คือ บทกล่าวสำหรับประกอบพิธีกรรมให้เกิดมงคลและขจัดสิ่งอัปมงคลของหมอ
 กลางบ้านในภาคใต้ (สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2547ข, น. 345)

บทตั้งน้ำหรือบทตั้งดินตั้งฟ้าของลิมนต์⁴

ข้าจะไหว้ <u>พระอิศวรพ่อเนือนิล</u>	<u>พ่อมาตั้งทั้งแผ่นดินและแผ่นฟ้า</u>
พ่อตั้งแผ่นดินไว้เท่าลูกสบ้า	แล้วพ่อตั้งแผ่นฟ้าเท่าใบบอน
พ่อตั้งไม้หัวว่าทั้งภูผาคาญ้าไท	<u>พ่อยอดไยมาตั้งภูผาเข็ดมอน</u>
ตั้งพระอาทิตย์พระจันทร์ไว้ก่อน	ไว้ชักรถเหินจรร่อนเวหา
ตั้งปีตั้งเดือนให้เลื่อนกันมา	ท้าวเทวาท่านได้ขับไว้ครบครัน
ตั้งบ้านเมืองเอาไว้ทั้งแปดโลก	เมืองนั้นมีข้าวน้ำขามปลาโลก
ตั้งแรกเอาไว้เป็นที่หนึ่ง	เมื่อมนุษย์มาถึงได้พึงพัก
ตั้งพระยาเอกราช	พญานาคราชประดาลน้ำให้ขึ้นมา...

(สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, 2543, น. 231 - 232)

บทปริติว⁵ของลิมนต์

โอ้ว่าเหยโอ้ว่าเห	เราจะทอดทะเลเทพเจ้าตรัส
เอาเขาพระสุเมรุมาเป็นหลัก	<u>แล้วเราจะตั้งฟ้าเราจะตั้งดิน</u>
โอ้พรหมพ่อนี้ลูกเอ๋ย	ยังเทพเจ้าได้มาขบลิ้น
<u>ตั้งฟ้าตั้งดิน</u>	<u>ตั้งก่อภูผาคาญ้าเข็ดมอน</u>
ตั้งพระอาทิตย์พระจันทร์ก่อน	ได้ชักรถข้างหนบนเวหา
จะตั้งให้เคลื่อนเลื่อนมา	จะตั้งแต่ทิศาเราจะตั้งแต่ซ้าย
ตั้งองค์พระนารายณ์	ตั้งทะเวบเอาไว้ทั้งเสมเมือง
ตั้งทั้งปีแลตั้งทั้งเดือน	ให้ล้อให้เลื่อนไปด้วยกัน
ตั้งปีชวดเป็นต้นปี	ตั้งอาทิตย์เป็นต้นวัน
ตั้งเอาไว้ให้เป็นถัน	อีกทั้งแม่หนุ่มพระพี่เลี้ยง
ขบข้างสามสิบห้า	ขบแต่ม้าสามสิบสอง

⁴ ลิมนต์ นายนมนต์ หรือโต๊ะครีมี คือ การละเล่นบูชาครูหมอตายายเป็นพิธีทรงเจ้าเข้าผีบรรพบุรุษของชาวดั้ง ส่วนใหญ่พบในภาคใต้ตอนล่าง (ภิญโญ จิตต์ธรรม และ สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์, 2542, น. 2828)

⁵ ปริติว บอริติว หรือบอริมัด (สันสกฤต : ปารุติว) คือ เทพผู้รักษาแผ่นดินหรือขดตบตี (สุริวงส์ พงศ์ไพบูลย์, 2547ก, น. 123)

ขบไปทั้งเส้าห้อง
 ขบทั้งเขียนหมาก
 ขบพัดกระดาษชัย
 ขบไม้ทั้งไม้กรงจักร
 สาดนอนและหมอนอิง

อีกทั้งการ้องและร้องชัย
 ยังเล่าทั้งปุ่นและกะไตร
 ยังเล่าสาดนอนทั้งหมอนอิง
 อีกทั้งไม้พักข้างไคพิง
 สำหรับลูกองค์อาญามานั่งห้อง

(ลิมนต์พล พุดยอด, ม.ป.ป.,

อ้างถึงใน สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ, 2543, น. 213)

บทไหว้พระภูมิ

ศรีศรีวันนี้นันต์

ท่านรักษาในแผ่นดิน

ตั้งฟ้าตั้งดิน

นามกรนั้นเล่า

พระอิศวรนารายณ์

เทวดาทั้งหลาย

พระอิศวรนารายณ์

ผมเฝ้าโลมา

เอ็นเป็นเชือกผูก

เป็นไม่มีผี

ทันตาของข้า

ตาใจของข้า

เกสาของข้า

เป็นนางธรรณี

เป็นพระภูมิเจ้าที่

รักษาศาสนา

นางตั้งสัจจา

พระอิศวร

ในกลางมหาสมุทร

ข้าจะยกบัตร์พลี

พระอิศวรนารายณ์

ตั้งทวีปทั้งสี่

ชื่ออุมาภควดี

ใจแม่ใสสุด

แม่ตั้งอธิษฐาน

ผู้จอมโลกีย์

ของข้าทั้งนี้

ถูกเป็นพฤกษี

เส้นขนตานี้

ให้บังเกิดมา

ให้เป็นแผ่นฟ้า

เป็นหญ้าแก้ดมอน

จัดโศกของข้า

เป็นกรุงพลี

เป็นเรือเจ้าที่

ต่อพระฤาสา

ใจเกล้า

เติบโตขึ้นมา

ขึ้นบูชาแก้ท้าวภูมมา

แรกตั้งสายสินธุ์

ส่วนตัวแม่เจ้า

คู่บุญบารมี

รักษามนุษย์

ถวายรูปร่างกาย

เนื้อหนังของข้า

ทั้งเอ็นกระดูก

ถูกแข่งถูกข้า

เป็นหญ้าบวร

เป็นพันสลอน

เนื้อเป็นดินดอน

ดวงใจบวร

ให้บังเกิดมา

บริถิรักษา

เป็นหนี้เจ้านา

ครั้นนางอธิษฐานแล้ว

เชือดเนื้อทั้งลง

เป็นแผ่นฟ้าแผ่นดิน

(อุดม หนูทอง, 2524, น. 56-57)

จากวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้ที่กล่าวถึงในข้างต้น จะเห็นถึงสำนวน “ตั้งดินตั้งฟ้า และตั้งหญ้าเข้ดมอน” ที่เหมือนกับวรรณกรรมมุขปาฐะคำกลอนพังเพย เมืองเวียงสระซึ่งแสดงถึงเหตุการณ์การสร้างสรรพสิ่งในโลกโดยพระอิศวรหรือ พระอิศวรนาายณ์ โดยในวรรณกรรมภาคใต้แต่ละสำนวน ลำดับการสร้างสรรพสิ่ง ยังมีความแตกต่างกัน บางสำนวนมีการสร้างดินก่อนการสร้างฟ้า คือ บทกาศครูโนรา บทตั้งน้ำหรือบทตั้งดินตั้งฟ้าของลิมนต์ และบทไหว้พระภูมิ บางสำนวนมีการสร้างฟ้า ก่อนสร้างดิน คือ บทธรณีสารของหนังตะลุงและบทบริถิวของลิมนต์ บางสำนวน สร้างหญ้าเข้ดมอนเป็นพีชนิตแรกอย่างวรรณกรรมมุขปาฐะคำกลอนพังเพย เมืองเวียงสระ และบางสำนวนสร้างหญ้าคาก่อนหญ้าเข้ดมอน คือ บทกาศครูโนรา บทตั้งน้ำหรือบทตั้งดินตั้งฟ้าของลิมนต์ และบทบริถิวของลิมนต์ รวมถึงบางสำนวน อย่างบทไหว้พระภูมิ ยังแสดงให้เห็นว่าพระอิศวรหรือพระอิศวรนาายณ์ยังได้สร้าง นางอุมาภคคีหรือนางโมคคคีให้ทำหน้าที่เป็นผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก ซึ่งเมื่อนำ แนวคิดจักรวาลวิทยาในวัฒนธรรมภาคใต้เหล่านี้มาวิเคราะห์กับคำกลอนพังเพย เมืองเวียงสระจะเห็นได้ว่าการใช้สำนวนที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกัน จึงทำให้อาจสันนิษฐานได้ว่าพระผู้สร้างโลกตามคำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระอาจหมายถึง พระอิศวรหรือพระอิศวรนาายณ์

คติการสร้างโลกไม่ว่าจะเป็นคติความเชื่อว่าพระผู้สร้างโลกคือพระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวร หรือพระอิศวรนาายณ์ที่กล่าวไปข้างต้น ยังมีข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ ในคำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระกล่าวถึงการสร้างโลก ผ่านการสร้างดิน สร้างฟ้า และสร้างหญ้าเข้ดมอน แต่ในคติการสร้างโลกที่ปรากฏใน คัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูหรือวรรณกรรมโลกศาสตร์ที่กล่าวถึงไป ไม่ว่าจะเป็น คัมภีร์พระเวท ไมตรีอุปนิษัท วิชาญปุราณะ และเฉลิมไตรภพ มักกล่าวถึงการสร้าง สรรพสิ่งในโลกที่ปรากฏการสร้างดิน สร้างฟ้า สร้างน้ำ และสิ่งอื่น ๆ แต่ไม่ปรากฏ การสร้างหญ้าเข้ดมอน ซึ่งการสร้างหญ้าเข้ดมอนมักปรากฏในแนวคิดจักรวาลวิทยา

การสร้างโลกในวัฒนธรรมภาคใต้ โดยเมื่อศึกษาเพิ่มเติมพบว่า หล้าเข็ดมอน เข็ดมอน ขัดมอน หรือในภาคกลางเรียกว่า หล้าขัด เป็นหล้าที่อยู่ในวัฒนธรรมภาคใต้ มีความเชื่อว่าเกิดมาพร้อมกับการสร้างโลก (อุดม หนูทอง และ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542, น. 751) ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายลำดับเหตุการณ์การสร้างโลกของพระพรหม ที่ทรงหว่านหล้าเข็ดมอนลงดินเป็นพืชชนิดแรกของโลก (ดิเรก พรตตะเสน, ม.ป.ป., อ้างถึงใน วันพระ สืบสกุลจินดา, 2564) และสอดคล้องกับคติจักรวาลวิทยา การสร้างโลกในวัฒนธรรมภาคใต้ที่พระอิศวรหรือพระอิศวรนาथทรงสร้าง หล้าชนิดนี้ไว้ในการสร้างโลกด้วย โดยหล้าเข็ดมอนนั้นนอกจากจะมีความสำคัญ ในฐานะพืชชนิดแรกของโลกแล้ว ยังเชื่อว่าเป็นพืชที่มีความไม่ตายเป็นคุณวิเศษด้วย เนื่องจากมีความเชื่อว่า ครั้งที่เทวดากวนเกษียรสมุทรให้เป็นน้ำทิพย์หรือน้ำอมฤต สำหรับเทวดาไว้เสวยกันให้เป็นอมรหรือผู้ไม่ตายนั่น พญาครุฑได้ชิงเอาน้ำทิพย์ไป ร้อนถึงพระนารายณ์ต้องขัดขวาง เกิดการรบชิงน้ำทิพย์กัน ขณะรบชิงอยู่นั้น น้ำทิพย์ ได้ตกลงมายังโลกมนุษย์ไปโดนหล้าเข็ดมอน หล้าคา และหล้าแซมไซ ทำให้หล้า ทั้งสามชนิดนี้มีความไม่ตายเป็นคุณวิเศษเพิ่มเติมนอกจากการเป็นพืชชนิดแรกของโลก (วันพระ สืบสกุลจินดา, 2564) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าคติจักรวาลวิทยา การสร้างโลกในวรรณกรรมมุขปาฐะเมืองเวียงสระนั้นเป็นคติที่ผนวกรวมความเชื่อ ในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น

ดังนั้น เมื่อวิเคราะห์ภาพสะท้อนจักรวาลวิทยาการสร้างโลกในวรรณกรรม มุขปาฐะคำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระแล้ว จะเห็นได้ว่าสำนวน “ตั้งดินตั้งฟ้า ตั้งหล้าเข็ดมอน” มีความหมายถึง การสร้างโลกที่อธิบายผ่านการสร้างสรรพสิ่ง ในโลก ได้แก่ การสร้างดิน สร้างฟ้า และสร้างหล้าเข็ดมอน ซึ่งพระผู้สร้างอาจหมายถึง “พระพรหม” ตามคติที่เชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกโดยการสร้างน้ำ สร้างดิน สร้างฟ้า แล้วหว่านพืชลงในดินโดยมีหล้าเข็ดมอนเป็นพืชชนิดแรก หรือตามคัมภีร์ เถลิงไตรภพที่ทรงสร้างดิน สร้างน้ำ แล้วจึงสร้างฟ้า หรืออาจหมายถึง “พระนารายณ์”

ในรูปพระพรหมตามคติคัมภีร์วิษณุปุราณะที่กล่าวถึงคัมภีร์พระเวทและไม่ตรีอุปนิษัท ที่เชื่อว่าพระพรหมผู้สร้างโลกเป็นรูปหนึ่งของพระนารายณ์ และอาจหมายถึง “พระอิศวร” ที่ทรงสร้างโลกและสรรพสิ่งในโลก โดยทรงสร้างดิน สร้างฟ้า สร้างหญ้า เช็ดมอน และสรรพสิ่งอื่น ๆ ตามคติวัฒนธรรมภาคใต้

3.2 การอุปมาคติจักรวาลวิทยาการสร้างโลกกับความเก่าแก่

การใช้สำนวน “ตั้งดินตั้งฟ้า” “ตั้งฟ้าตั้งดิน” หรือ “ตั้งดินตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเช็ดมอน”

นอกจากจะสะท้อนถึงคติจักรวาลวิทยาการสร้างโลกตามที่กล่าวไปในข้างต้นแล้ว ยังเป็นสำนวนที่มีนัยใช้บอกว่าเป็นเรื่องของความดึกดำบรรพ์ (กลิ่น คงเหมือนเพชร, 2547, น. 627) หรือการมีอยู่มาอย่างยาวนานโดยอุปมากับการสร้างโลก กล่าวคือ การเปรียบว่าสิ่งนั้นหรือเหตุนั้นมีมาตั้งแต่พระเป็นเจ้าสร้างโลก ดังนั้น สำนวนนี้ ในคำกลอนพงษเพ็ญเมืองเวียงสระจึงอาจเป็นสิ่งที่ใช้อุปมาความเก่าแก่โบราณของเมืองเวียงสระที่ถือกำเนิดขึ้นมาอย่างยาวนาน ซึ่งส่งไปกับสำนวนส่วนถัดไปในคำกลอนพงษเพ็ญที่ว่า “เวียงสระตั้งก่อน เมืองคอนตั้งหลัง” อันเป็นการระบุเปรียบเทียบว่าเมืองเวียงสระสร้างก่อนเมืองนครศรีธรรมราชที่เป็นเมืองเก่าแก่ของภาคใต้

นอกจากนี้ ยังพบเห็นการใช้สำนวนลักษณะนี้ในการอุปมาความเก่าแก่ในวรรณกรรมภาคใต้บางส่วนด้วย เช่น ตำนานพระพุทธรูปเจ้าเป็นผู้สร้างละครรำหรือโนรา ฉบับสมุดบันทึกหลวงพ่อเจ็ก ลีตธมโม อดีตเจ้าอาวาสวัดเขาแดงตะวันตก อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง ความตอนหนึ่งว่า “เมื่อตั้งฟ้าตั้งแผ่นดิน ชุมมุนมุนุดทั้งปวง และหนา สดในใต้หล้าคลนาไม่ได้ ยังแต่ละครรำมิได้ทำไว้ มุนุดทั้งหลายอยู่สะหนุกสายนักหนา จึงพระพุทธรูปเจ้า ใช้พระอรหันต์ทั้งสององ ให้ขึ้นไปทูลพระผู้เป็นเจ้าว่า ชุมพุทวิปนี้ครบสิ้นแล้ว ยังขาดแต่ณะคอนรำ จึงพระพุทธรูปเจ้า เรียกพระทำออกมา ท่านลงไปช่วยส่งสอนมะโนราให้รำ...” (ชัยวุฒิ พิชะกุล, 2547, น. 389)

จากที่กล่าวไปทั้งหมดจะเห็นได้ว่านัยสะท้อนจักรวาลวิทยาการสร้างโลกในวรรณกรรมมุขปาฐะคำกลอนพังเพยเมืองเวียงสระข้างต้น สะท้อนถึงความเชื่อตามคติของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่ผนวกเข้ากับคติวัฒนธรรมภาคใต้ รวมถึงยังสะท้อนการใช้คติจักรวาลวิทยาการสร้างโลกในการอุปมากับความเก่าแก่ของเมืองอีกด้วย

4. การสถาปนาความสำคัญของเมืองจากวรรณกรรมมุขปาฐะ

วรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระมีบทบาทหลักต่อชุมชนในฐานะประวัติศาสตร์กระแสหลักซึ่งชุมชนเชื่อและยึดถือร่วมกัน วรรณกรรมมุขปาฐะเหล่านี้ได้บอกเล่าเรื่องราวของเมืองอย่างเป็นเส้นตรงอันสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของเมืองอย่างเป็นลำดับเวลาตั้งแต่การมาของผู้ก่อตั้งเมือง การสร้างเมืองก่อนหน้า การสร้างเมืองเวียงสระ การล่มสลายของเมือง การสร้างเมืองใหม่ และเรื่องราวภายหลังจากที่เมืองร้างลง โดยในเรื่องราวแต่ละยุคสมัยมีการแสดงให้เห็นถึงการพยายามสร้างความสำคัญให้กับเมืองเวียงสระผ่านการสถาปนาเรื่องเล่าที่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อ เรื่องราวอัศจรรย์ ความยิ่งใหญ่ และความรุ่งเรืองของเมือง โดยเรื่องเล่าแต่ละช่วงเวลาได้ประกอบสร้างความสำคัญให้กับเมืองเวียงสระ ดังนี้

4.1 ยุคก่อนการสถาปนาเมืองเวียงสระ

เรื่องราวในวรรณกรรมมุขปาฐะตำนานเมืองเวียงสระที่เล่าถึงเรื่องราวก่อนการสร้างเมืองเวียงสระให้ความสำคัญกับผู้นำหรือผู้ปกครอง โดยเรื่องได้ให้ความสำคัญกับพราหมณ์โมลีและพราหมณ์โมลาซึ่งเป็นผู้นำในฝ่ายการเมือง และพระพุทศัมเฑียร และพระพุทศาสคร ซึ่งเป็นผู้นำในฝ่ายศาสนา อันแสดงให้เห็นถึงการมีผู้ปกครองและการมีศาสนาในการค้ำจุนหมู่คณะ ซึ่งเป็นการสร้างความสำคัญของคณะบุคคลเหล่านี้ต่อชุมชนในยุคหลังในฐานะบรรพชนร่วมของชุมชนที่ส่งผลให้

ชุมชนเคารพนับถือบุคคลในเรื่องเล่านี้ผ่านการประกอบพิธีกรรมของชุมชน อีกทั้ง เรื่องเล่าการสถาปนาพราหมณ์โมลีขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า พระเจ้าศรีธรรมไตรราช อันเป็นพระนามที่สัมพันธ์กับกษัตริย์โบราณพระองค์สำคัญของเมืองนครศรีธรรมราช อันเป็นเมืองท่าสำคัญของภาคใต้ที่ต่อมาภายหลังในเรื่องเล่าสร้างให้พระองค์เป็นผู้สร้างเมืองนครศรีธรรมราช เรื่องเล่าส่วนนี้แสดงให้เห็นถึงการสร้างความสำคัญให้กับผู้นำของตนอย่างชัดเจน รวมถึงผู้นำทั้งฝ่ายปกครองและฝ่ายศาสนายังแสดงให้เห็นถึงการเข้ามาของศาสนาทั้งศาสนาพราหมณ์ - ฮินดูและพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของเมืองและเป็นความเชื่อสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างเมืองเวียงสระขึ้นและการย้ายเมืองไปยังเมืองแห่งใหม่

4.2 ยุคเมืองเวียงสระ

เมื่อเรื่องเล่าในวรรณกรรมมุขปาฐะตำนานเมืองเวียงสระเล่าเข้าสู่ยุคการสร้างเมืองเวียงสระ เนื้อเรื่องได้ให้ความสำคัญกับการปกครองเมืองและความรุ่งเรืองของเมืองที่สะท้อนให้เห็นผ่านการปกครองที่มีการแบ่งส่วนเมืองชั้นนอกและเมืองชั้นในที่แสดงให้เห็นถึงการแบ่งส่วนของผู้ปกครองสองคนอย่างมีความสามัคคี รวมถึงแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพื้นที่เมืองที่สามารถตั้งถิ่นฐานได้อย่างมั่นคงที่แสดงผ่านเรื่องเล่าการมีอยู่ชั่วอู่ในในพื้นที่ทุ่งนาหลวงและเรื่องเล่าการประสบปัญหาโรคระบาดที่ผ่านพ้นมาได้ ในขณะที่เรื่องเล่าส่วนก่อนหน้าได้เล่าถึงการประสบปัญหาโรคระบาดเช่นกัน แต่พื้นที่ตั้งถิ่นฐานก่อนหน้าเมืองเวียงสระไม่สามารถอยู่อาศัยต่อไปได้ ต่างจากยุคเมืองเวียงสระที่เล่าถึงการประสบปัญหาเดียวกันแต่สามารถกลับมาอยู่อาศัยได้อย่างเป็นปกติ เรื่องเล่าส่วนนี้ได้ประกอบสร้างความสำคัญของพื้นที่ตั้งของเมืองที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นชัยภูมิที่เหมาะสมในการตั้งถิ่นฐานที่แม้ประสบปัญหาใหญ่ก็สามารถใช้พื้นที่ต่อเนื่องได้

4.3 ยุคสร้างเมืองใหม่

เรื่องเล่าในวรรณกรรมมุขปาฐะตำนานเมืองเวียงสระในยุคสร้างเมืองใหม่ได้เล่าเรื่องการยุติของเมืองเวียงสระด้วยเหตุอัศจรรย์ที่พราณสุริย์ได้พบกับกวางนิมิตจนนำไปสู่การพบดวงแก้ว จึงทำให้มีการย้ายเมืองไปสร้างเมืองใหม่และสถาปนาเมืองนครศรีธรรมราชขึ้น เรื่องเล่าในส่วนนี้ประกอบสร้างความสำคัญของเมืองเวียงสระต่อเมืองที่ใหญ่กว่าอย่างเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองที่มีความสำคัญและเจริญรุ่งเรืองในประวัติศาสตร์ในฐานะที่เมืองเวียงสระและคนเวียงสระเป็นต้นกำเนิดของเมืองนครศรีธรรมราช ในขณะที่ตำนานฝ่ายเมืองนครศรีธรรมราชแม้จะปรากฏชื่อบุคคลจำนวนหนึ่งและเหตุการณ์บางส่วนที่มีความเหมือนและคล้ายคลึงกับวรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระ แต่ไม่ได้เล่าเรื่องราวของเมืองเวียงสระในฐานะต้นกำเนิดของตนและให้ความสำคัญกับเมืองเวียงสระในฐานะพื้นที่พื้นที่หนึ่งเท่านั้น (กรมศิลปากร, 2560, น. 51-152) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเรื่องเล่าในส่วนนี้เป็นความพยายามในการประกอบสร้างตัวตนและความสำคัญของเมืองเวียงสระให้เป็นส่วนหนึ่งของเมืองสำคัญอย่างเมืองนครศรีธรรมราช

เรื่องเล่าในยุคนี้ยังปรากฏคำกลอนพังเพยที่เน้นย้ำถึงการเป็นเมืองที่สร้างก่อนเมืองนครศรีธรรมราช ผ่านสำนวน “*เวียงสระตั้งก่อน เมืองคอนตั้งหลัง*” รวมถึงการสร้างความสำคัญในฐานะเมืองที่สามารถถกอบกู้เมืองนครศรีธรรมราชได้หากประสบปัญหา ผ่านสำนวน “*ถ้าเมืองคอนล้มให้อาเวียงสระกู้*” สำนวนทั้งสองส่วนพยายามเน้นย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของความเป็นเมืองต้นกำเนิดและความรุ่งเรืองของเมืองเวียงสระที่แม้จะเป็นเมืองขนาดเล็กแต่มีความรุ่งเรืองพอจะกู้เมืองใหญ่อย่างเมืองนครศรีธรรมราชได้ ทั้งนี้ สำนวนในคำกลอนพังเพยของเมืองเวียงสระนี้ยังมีความคล้ายคลึงกับคำกลอนพังเพยของวัดโมคลาน อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่ว่า “*ตั้งดินตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเซ็ดมอน โมคลานตั้งก่อน เมืองคอนตั้งหลัง ข้างหน้าพระยง ข้างหลังพระภูมิ ต้นศรีมหาโพธิ์ ห้าโบสถ์ หกวิหาร เจ็ดทวารแปดเจดีย์*” (วันพระ สืบสกุลจินดา, 2564) ซึ่งสำนวนส่วนแรกที่สะท้อนแนวคิด

จักรวาลวิทยาการสร้างโลกและส่วนที่สองที่บ่งบอกถึงการสร้างก่อนเมืองนครศรีธรรมราช เป็นส่วนที่เมืองเวียงสระและโมคคัลลานมีความหมายเหมือนกัน อันสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีความเชื่อว่าเมืองของตนมีความเก่าแก่กว่าเมืองนครศรีธรรมราช (สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 11 นครศรีธรรมราช, ม.ป.ป., น. 148) และเป็นการสร้างความสำคัญให้กับเมืองของตนในเรื่องของอายุที่มีความยาวนาน โดยการปรากฏขึ้นของสองสำนวนที่คล้ายคลึงกันนี้อาจเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเก่าแก่และความสำคัญของทั้งสองเมืองที่มีมาก่อนเมืองนครศรีธรรมราช รวมถึงการมีความสัมพันธ์ของทั้งสองเมืองและเมืองนครศรีธรรมราช ในยุคร่วมสมัยกัน (สุขกมล วงศ์สวรรค์, 2555, น. 72-73)

นอกจากนี้ เรื่องเล่าในยุคนี้ยังมีการแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของเมืองผ่านการมีทรัพยากรสมบัติจำนวนมากที่แม้จะต้องใช้สร้างเมืองใหม่แต่ก็ยังคงมีฝังไว้ที่เมืองเดิมอีกส่วนหนึ่ง พร้อมทั้งมีลายแทงทิ้งไว้เพื่อให้ถอดปริศนาหาทรัพยากรสมบัติลักษณะเรื่องเล่าเช่นนี้เป็นการสะท้อนถึงการประกอบสร้างความสำเร็จให้เมืองเจริญรุ่งเรืองด้วยการมีทรัพยากรสมบัติจำนวนมากที่สามารถใช้หล่อเลี้ยงเมืองและผู้คนได้มาก ดังจะเห็นได้จากสำนวนท้ายของลายแทงเมืองเวียงสระ สำนวนที่สองว่า “ทรัพยากรสินนานา กินไม่สิ้นเลย” สำนวนท้ายลายแทงในลักษณะนี้ยังพบได้ในลายแทงของวัฒนธรรมภาคใต้อีกหลายที่ซึ่งมักพบในลายแทงที่เป็นปริศนาซ่อนทรัพยากร โดยจะใช้สำนวนว่า “กินไม่สิ้นเลย” หรือ “กินไม่รู้สิ้นเลย” เช่น ลายแทงวัดมเหยงคณ์ (ร้าง) อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช “วัดมเหยงคณ์ มีธงสามชาย แม่น้ำกลาย อยู่ฝ่ายอุดร มีโหนดต้นอ่อน มีท่อนต้นแฉ่ ผู้ใดรู้แก่ กินไม่รู้สิ้นเลย” หรือลายแทงวัดแก้ว อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี “เจดีย์วัดแก้ว ศรีธรรมโคกราชสร้างแล้ว แลเห็นเรื่องรอง สี่เท้าพระบาท เหยียบปากพะเนียงทอง ผู้ใดคิดต้อง กินไม่สิ้นเลย” เป็นต้น (วิมล คำศรี, 2539, น. 42-43)

ส่วนการถอดปริศนาลายแทงนั้น ในสำนวนส่วนแรกที่ว่า “วัดจากคูตรอก มาออกคูพาย วัดจากพระนารายณ์ ถึงพัทธสีมา” เป็นการระบุสถานที่และวัตถุซึ่งปรากฏอยู่ภายในเมืองเวียงสระ ได้แก่ คูตรอกและคูพายที่อาจหมายถึงคูเมือง

ชั้นในและคูเมืองชั้นนอก พระนารายณ์ที่อาจหมายถึงเทวรูปพระนารายณ์ที่ค้นพบในเมืองหรือบริเวณพื้นที่ที่เรียกว่าฐานพระนารายณ์ และพัทธสีมาที่อาจหมายถึงพัทธสีมาหินทรายแดงคูรอบพระอุโบสถบริเวณเมืองชั้นนอก ส่วนในสำนวนส่วนถัดไปที่ว่า “วัดเข้าสามศอก ถอยออกสามวา” เป็นปริศนาที่ต้องตีความให้ได้ว่า วัดออกคือต้องวัดออกไปทางไหนหรือวัดต่อไปข้างหน้าหรือถอยหลังกลับมา ซึ่งอาจเป็นนัยว่าทรัพย์สินสมบัตินั้นฝังอยู่ระหว่างกลางของการวัดเข้าวัดออก โดยสำนวนปริศนาในทำนองนี้ยังพบในลายแทงอีกหลายที่ในวัฒนธรรมภาคใต้ เช่น ลายแทงวัดลำปะ (ร้าง) อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช “วัดลำปะ หน้าพระภูมิ ฤๅษีภาวนา วัดเข้าสามศอก วัดออกสามวา ใครมีปัญญาให้คิดออก” หรือลายแทงวัดทุ่งเพื่อ (ร้าง) อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช “ตกดินท่านยัง ข้างหน้าท่านนั่ง ข้างหลังท่านมี วัดเข้าสามศอก วัดออกสามวา ถ้าใครคิดดี กินไม่รู้สิ้นเลย” เป็นต้น ซึ่งการใช้สำนวนทำนองนี้พบมากจนเหมือนจะกลายเป็นสูตรสำเร็จของปริศนาลายแทงในภาคใต้ก็ได้ และสำนวนในส่วนท้ายที่ว่า “หยับเข้าไปเหล็กในแทงตา ถอยออกมา กาชี้ไล่หัว” เป็นสำนวนที่ต้องการให้เดินหน้าเข้าไป ถ้าถอยหลังเข้าจะโดนพิษสัตว์ เวลากลับให้ถอยหลังออกถ้าหันหน้าออกจะถูกกาชี้ไล่หัวซึ่งถือเป็นเรื่องอัปมงคล ซึ่งสำนวนนี้มักพบคู่กับสำนวน “วัดเข้าสามศอก ถอยออกสามวา” ที่หากใช้คู่กันก็จะหาทรัพย์สินเจอได้ยากเพราะแม้แต่วัดเข้าวัดออก เดินหน้าและถอยหลังซึ่งอาจเลยตำแหน่งของสมบัติไปแล้ว แต่หากใช้ความเฉลียวยอมให้กาชี้ไล่หัวคือหันหน้าออกก็จะเห็นทรัพย์สินสมบัติที่ซ่อนไว้ (กลิน คงเหมือนเพชร, 2547, น. 627-628) เช่น ลายแทงพระปัญญาที่ประดิษฐานในเจดีย์องค์หนึ่งในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช เดิมมีความว่า “ถอยหลังออกไป เหล็กในแทงตา หันหน้าออกมา กาชี้ไล่หัว” ภายหลังมีการแก้ไขจึงเปลี่ยนเป็น “ถอยหลังเข้าไป เหล็กไม่แทงตา หันหน้าออกมา น้ำตา พระร่วง” เพราะทรัพย์สินใส่ตุ่มไว้บนเพดานใต้หลังคาเหนือธรณีประตู เมื่อเข้าไปไหว้พระกลับออกมาถ้าถอยหลังออกหรือไม่เห็นมองย่อมไม่เห็นตุ่ม (วิมล คำศรี, 2539, น. 163) ทั้งนี้ ไม่ว่าตามลายแทงนั้นจะมีทรัพย์สินสมบัติฝังอยู่จริง

หรือไม่คงไม่ใช่เรื่องสำคัญ เพราะหน้าที่ของลายแทงไม่ได้มีไว้สำหรับไขปริศนาเท่านั้น หากแต่ยังมีไว้เพื่อประกอบสร้างความสำคัญและความเจริญรุ่งเรืองให้กับเมืองด้วย

4.4 ยุคเมืองร้าง

เรื่องเล่าในยุคที่เมืองเวียงสระร้างลงที่ปรากฏในตำนานวัดคลองตาลเน้นถึงการปรับใช้พื้นที่จากโรงช้างต้นของเจ้าเมืองเดิมเป็นวัดคลองตาลซึ่งเป็นการผูกตำนานของวัดให้เข้ากับตำนานเมืองเวียงสระที่ทำให้วัดได้รับการประกอบสร้างความสำคัญในเรื่องของอายุและประวัติศาสตร์ รวมถึงเรื่องเล่าในยุคนี้ยังสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่เมืองเวียงสระผ่านการสร้างเรื่องเล่าเร้นลับตามตำนานพระขีหนูที่ทำให้พื้นที่บริเวณนั้นเป็นเสมือนพื้นที่ที่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาดูแลอยู่ ซึ่งเป็นการประกอบสร้างความสำคัญให้พื้นที่เมืองเวียงสระที่ตกทอดมาแต่อดีตเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน และชุมชนก็ได้ใช้พื้นที่บริเวณนั้นประกอบพิธีกรรมเพื่อสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นประจำทุกปีในพิธีกรรมเข้าสู่ฐานที่จัดขึ้นทุกวันแรม 2 ค่ำ เดือน 4

เรื่องเล่าที่มีความเร้นลับดังกล่าวนี้ นอกจากจะประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่แล้ว ยังอาจเป็นกุศโลบายของชุมชนที่ใช้เพื่อรักษาเมืองเวียงสระซึ่งเป็นมรดกที่ตกทอดมาแต่อดีตให้คงอยู่ชุมชนและไม่ถูกรบกวนทำลาย เนื่องจากเรื่องเล่านี้ทำให้ผู้คนมีความเกรงกลัวในพื้นที่จึงทำให้ไม่มีใครเข้าไปทำสิ่งอันไม่ควรทำ ส่งผลให้เมืองเวียงสระและมรดกที่หลงเหลืออยู่ยังคงดำรงด้วยดีมาจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้พระขีหนูในตำนานอาจเป็นเทวรูปพระวฤกไภรวะหรือพระศิวะปางดุร้ายที่พบในเมืองเวียงสระ เนื่องจากเทวรูปนี้ พระวฤกไภรวะทรงสุนัขและหางสุนัขมีลักษณะม้วนกลมเหมือนหางของหนูในตำนาน การที่เล่าว่าเข้าไปพบเจอพระขีหนูหรือรูปปั้นพระขีหนู แท้จริงแล้วอาจเข้าไปพบเทวรูปพระวฤกไภรวะที่ทรงสุนัขก็เป็นได้ (สุขกมล วงศ์สวรรค์, 2555, น. 278)

จากที่กล่าวไปข้างต้น จะเห็นได้ว่าความสำคัญของเมืองเวียงสระถูกประกอบสร้างผ่านกลวิธีการสถาปนาผ่านวรรณกรรมท้องถิ่น ที่ใช้วรรณกรรมท้องถิ่นอย่างวรรณกรรมมุขปาฐะเป็นเครื่องมือในการสถาปนาโดยการเล่าเรื่องเพื่อสร้าง

ที่มาที่ไปของเมือง การเล่าเรื่องเพื่อเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ในยุคต่าง ๆ การเล่าเรื่องเพื่อแสดงความเจริญรุ่งเรืองของเมือง การเล่าเรื่องเพื่อเน้นย้ำความเก่าแก่ และการเล่าเรื่องเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่เมือง ซึ่งกลวิธีต่าง ๆ เหล่านี้ได้ประกอบสร้างความสำคัญให้กับเมืองเวียงสระทั้งในมิติประวัติศาสตร์และมิติร่วมสมัย ซึ่งได้ประกอบสร้างให้เมืองเวียงสระมีความสำคัญทั้งด้านผู้นำหรือผู้ปกครองและการปกครอง ด้านพื้นที่และชัยภูมิที่ตั้ง ด้านความสำคัญต่อเมืองที่ใหญ่กว่าและเมืองสำคัญ ด้านความเจริญรุ่งเรืองและร่ำรวย ตลอดจนการสร้างศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่ในยุคปัจจุบันซึ่งเป็นการประกอบสร้างความสำคัญด้านความเชื่อของชุมชน

5. บทสรุป

วรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระอันได้แก่ ตำนานเมืองเวียงสระคำกลอนพงศเพยเมืองเวียงสระ ลายแทงเมืองเวียงสระ ตำนานวัดคลองตาล และตำนานพระชีหนู ซึ่งแต่ละเรื่องมีเนื้อความไล่เรียงต่อกันตามลำดับเวลาอย่างเป็นเส้นตรงที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของเมืองตั้งแต่ก่อนการสร้างเมืองเวียงสระจนเมืองเวียงสระร้างลง โดยวรรณกรรมมุขปาฐะนั้นได้สะท้อนถึงแนวคิดจักรวาลวิทยาการสร้างโลกผ่านสำนวน “ตั้งดินตั้งฟ้า ตั้งหญ้าเซ็ดมอน” อันมีความหมายถึงการสร้างโลกที่อธิบายผ่านการสร้างสรรพสิ่งในโลก ซึ่งเป็นคติตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูที่ผนวกเข้ากับคติความเชื่อในวัฒนธรรมภาคใต้ โดยเนื้อหาที่สะท้อนจักรวาลวิทยาการสร้างโลกถูกหยิบยกมาเพื่ออุปมาความเก่าแก่โบราณของเมืองเวียงสระที่ถือกำเนิดขึ้นและมีอายุที่ยาวนาน นอกจากนี้ วรรณกรรมมุขปาฐะที่เล่าเรื่องราวของเมืองเวียงสระในแต่ละยุคยังได้ทำหน้าที่สถาปนาความสำคัญให้กับเมืองเวียงสระทั้งในมิติประวัติศาสตร์และมิตีร่วมสมัยในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านผู้นำหรือผู้ปกครองและการปกครอง ด้านพื้นที่และชัยภูมิที่ตั้ง ด้านความสำคัญต่อเมืองที่ใหญ่กว่าและเมืองสำคัญ ด้านความเจริญรุ่งเรืองและร่ำรวย รวมถึงด้านความเชื่อในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่เมือง ซึ่งความสำคัญ

เหล่านี้ถูกสถาปนาผ่านกลวิธีการเล่าเรื่องเพื่อสร้างที่มาที่ไปของเมือง การเล่าเรื่องเพื่อเชื่อมโยงประวัติศาสตร์ในยุคต่าง ๆ การเล่าเรื่องเพื่อแสดงความเจริญรุ่งเรืองของเมือง การเล่าเรื่องเพื่อเน้นย้ำความเก่าแก่ และการเล่าเรื่องเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพื้นที่เมือง โดยความสำคัญเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อความคิดความเชื่อของชุมชนปัจจุบันทำให้เกิดการหลอมรวมอดีตของเมืองเวียงสระเข้ากับชุมชนด้วยวิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้เป็นประวัติศาสตร์ชุดหลักของเมืองเวียงสระที่เกิดจากการเลือกสรรโดยชุมชนและชุมชนต่างยึดถือประวัติศาสตร์ชุดนี้ร่วมกัน รวมถึงการประกอบพิธีกรรมเพื่อเชื่อมต่อชุมชนเข้ากับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของเมืองที่ถูกให้ความสำคัญในฐานะบรรพชนร่วมของชุมชน เป็นต้น อันแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดของการนำเอาอดีตและปัจจุบันมาซ้อนทับกัน ซึ่งทำให้ตำนานได้ทำหน้าที่เชื่อมโยงและส่งให้อดีตมีความหมายต่อปัจจุบันมากกว่าที่อดีตจะมีความหมายต่อตัวของอดีตเองเท่านั้น (พิเชฐ แสงทอง, 2559, น. 28) อันแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของวรรณกรรมมุขปาฐะที่ไม่ได้มีคุณค่าในเชิงวรรณศิลป์เพียงเท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าสำคัญในเชิงสังคมที่ได้ก่อร่างสร้างประวัติศาสตร์ ความเชื่อ และความสำคัญให้กับชุมชน ทั้งนี้ การที่วรรณกรรมมุขปาฐะของเมืองเวียงสระได้เชื่อมโยงชุมชนเวียงสระปัจจุบันเข้ากับเมืองเวียงสระในอดีตยังทำให้เมืองเวียงสระมีความสำคัญอย่างมากกับชุมชนและชุมชนพร้อมที่จะรักษาและส่งต่อมรดกอันมีค่านี้ให้คงอยู่คู่กับคนรุ่นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2560). ตำนานพระธาตุเมืองนครศรีธรรมราช แต่งเป็นกลอนสวด. ใน บัณฑิต ลิวชัยชาญ (บรรณาธิการ). ตำนานพระธาตุและตำนานเมือง นครศรีธรรมราช (น. 51-152). อรุณการพิมพ์.
- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). คู่มือการเสนอขอขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทาง วัฒนธรรม. องค์การส่งเสริมวัฒนธรรมผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์, สำนักงาน กิจการโรงพิมพ์.
- กลิ่น คงเหมือนเพชร. (2547). วรรณกรรมทัศนคติประเภทลายแทง. ใน วรรณกรรมทัศนคติ: วรรณกรรมปริทัศน์ (น. 625-628). ภาพพิมพ์.
- เชมชาติ เทพไชย, ยงยุทธ แจ่มวิมล, เตือนจิตร นิตยารมย์, ธีรพงศ์ ลิ้มปนานนท์, ชุม ศรีจรัส, สิทธิ ช่างกะ, จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา, จิตรปรีดี อุณหะสุวรรณ, วิสิฐ มะยะเฉียว, ปราโมทย์ นิยม, สุวัฒน์ เชื้อพุทธ, มาลวิกา พันธ์, พิศณุ บุรินทร์โกษุ, อุไร จุลนวล, ชาญยุทธ ภาวิค, บรรจบ กันไพบระ, และ บุญทัน ศิริพรม. (2527). รายงานการสำรวจจุดค้นทางด้านโบราณคดีบริเวณเมืองโบราณเวียงสระ อำเภอยะยงระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. กรมศิลปากร.
- คำนวล คำณ. (2564). แนวคิดจักรวาลวิทยาของชาวไทยภาคใต้: มองผ่านวรรณกรรม บทสวดไหว้พระภูมิ. วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 17(2), 9 - 45.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2547). อัตลักษณ์และพลวัตวรรณกรรมกลุ่มความเชื่อและคตินิยม. ใน วรรณกรรมทัศนคติ: วรรณกรรมปริทัศน์ (น. 387-398). ภาพพิมพ์.
- เตชวัน ปัญญาอุทัยธรรม. (2565). มรดกวัฒนธรรมและภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ เมืองเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. Thammasat University Digital Collections.
- ประทีป ชุมพล. (2546). พินิจวรรณกรรมภาคใต้. น้ำฝน.
- ประทีป ชุมพล. (2558). พื้นฐานวรรณกรรมท้องถิ่นสี่ภาค. โอเดียนสโตร์.

- ประภัสสร เขียวปัญญา. (2551). *จักรวาลวิทยาสยาม: การศึกษาที่มาของอำนาจทางการเมืองและกฎหมายในกฎหมายตราสามดวง* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์]. Thammasat University Digital Collections.
- พิเชษฐ แสงทอง. (2559). *ตำนานและเรื่องเล่าปรัมปราท้องถิ่นภาคใต้: อัตลักษณ์วัฒนธรรม อำนาจ และการต่อต้าน ในประวัติศาสตร์ความเป็นไทย*. ยปซี กรู๊ป.
- ภิญโญ จิตต์ธรรม และ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2342). *โต๊ะคริม*. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 6* (น. 2828-2842). มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วันพระ สืบสกุลจินดา. (16 พฤศจิกายน 2564). *หญ้าเข็มมอน ที่มีมาพร้อมกับการตั้งดิน-ฟ้า ลายแทงลายใจในความทรงจำชาวโมคลาน*. Nakornsristation. <https://nakhonsristation.com/> โมคลาน/
- วันพระ สืบสกุลจินดา. (2566). *แห่นางตาน: บทวิเคราะห์การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยในกระแสโลกาภิวัตน์*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 42(5), 796-809.
- วิมล คำศรี. (2539). *วรรณกรรมมุขปาฐะประเภทปริศนาเมืองนครศรีธรรมราช: การศึกษาเชิงวิเคราะห์*. สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- สุขกมล วงศ์สุวรรณ. (2555). *พัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากหลักฐานทางโบราณคดี* [วิทยานิพนธ์ปริญญาดุขฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. Silpakorn University Repository : SURE.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2547ก). *บทไหว้ครูในวรรณกรรมทักษิณ*. ใน *วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมปริทัศน์* (น. 115-124). ภาพพิมพ์.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2547ข). *วรรณกรรมทักษิณประเภทร้อยแก้ว*. ใน *วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมปริทัศน์* (น. 339-347). ภาพพิมพ์.

สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์, สมบูรณ์ ธนะสุข, และ พิชัย แก้วขาว. (2543). *กะเทาะสนิมกริช: แลวิถีชีวิตชาวใต้ตอนล่าง*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุภาพร พลายนเล็ก (2558). กำเนิดจักรวาลในคัมภีร์วิษณุปุราณะ: การผนวกรวมความเชื่อเพื่อเพิ่มความนับถือศรัทธาในพระวิษณุ. *วารสารวรรณวิทัศน์*, 15, 1-29.

สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 11 นครศรีธรรมราช. (ม.ป.ป.). *ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช*. เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์ และการพิมพ์.

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2560). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม ฉบับราชบัณฑิตยสภา* (แก้ไขเพิ่มเติม). อรุณการพิมพ์.

สำนักศิลปากรที่ 12 นครศรีธรรมราช. (2563). *โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนในเขตพื้นที่สำนักศิลปากรที่ 12 นครศรีธรรมราช*. อนุรักษ์การพิมพ์.

อุดม หนูทอง. (2524). *วรรณกรรมสดุดีและแหล่งทำขวัญของภาคใต้*. สถาบันทักษิณคดีศึกษา.

อุดม หนูทอง และ สุธิวศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). เชิดมอญ : พิธี. ใน *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 2* (น. 751-752). มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*. UNESCO.